

# Képző- és iparművészet

SÜTŐ Zoltán

## A Mesterséges Intelligencia viszonya a művészetekhez

A címben felvetett viszonylat értelmezéséhez megkerülhetetlen legalább nagy általánosságban meghatározni, hogy mit értünk a művészet fogalma alatt. Ez nemcsak azért elengedhetetlen, mert a szélesebb értelemben vett közönség mindig is nagy bizonytalansággal ítélte a különböző megnyilvánulásoknak ebbe a kategóriába való befogadása fölött, ami pedig mindenkor egyben értékválasztást is jelentett. Hanem ezen túl, a különböző korokban is mást és mást gondoltak erről az emberek, és a jelenkorban ugyan létezik egy egyre általánosabbnak nevezhető művészetértelmező szemlélet, azonban úgy a zenében, mint a költészetben és a festészetben léteznek a világ különböző pontjain egymással nem összeegyeztethető indíttatású és hatású művészeti megnyilvánulások. Mondhatni, egészen más oknál fogva ül le egy művész a hagyományos indiai közegben a szitárhoz, mint amiért Európában egy hegedűművész a kezébe veszi a hegedűt. Mást akar a zenétől India, és mást Európa. Ugyanígy a korszak és/vagy topográfia szerinti csoportosításban vizsgált kultúrák lényegi művészeti koncepciója gyökeresen eltérhet – akár zenét, akár költészetet, akár festészetet vizsgálunk –, olyannyira, hogy egyik a másikból nézve felfoghatatlannak bizonyulhat. Mégis, van egyetlenegy közös pontjuk, mégpedig, hogy mindegyiküknek a saját emberi létezési terén belül van olyan koncepciója, ami szükségessé, sőt elkerülhetetlenül fontossá teszi az adott alkotás létrehozását. Mert mi másért születnének nem csekély energia ráfordításával, praktikus használatbavételre alkalmatlan műalkotások, mint azt egy közösség, de legalább egy személy elengedhetetlenül fontosnak tartja?

A kulcsszó tehát a *koncepció*. Pontosabban a lét-koncepció. Még pontosabban az ember, akinek van lét-koncepciója. Mégpedig lét-koncepcióként csak olyasmi értelmezhető, ami önmagában nem vezethető vissza a létezésre, hanem amiből a létezés eredeztethető, vagyis a létezés fölött van, ami miatt akarja, sőt vágyva vágyja az ember a létezést, holott összehasonlíthatatlanul egyszerűbb lenne elhagynia azt.

Furcsa módon a legkisebb gesztus, amivel az ember körülveszi a praktikus vett életfunkcióinak fenntartásához szükséges megnyilvánulásait, vagyis a legegyszerűbben értelmezhető díszítőművészet – akár egy sorminta – nem céloz egyebet, mint a praxis kiemelését a primér létezésből, elhelyezve tárgyán azokat a praxis szempontjából funkciótlán kódokat, amelyek nem feltétlen azonosítják, de legalább közvetett utalással érzékeltetik az adott tárgy nem önmagában vett, hanem a koncepció, az ember létezési koncepciójából eredő fontosságát.

Mármost, erről a bizonyos lét-koncepcióról rendkívül egyszerű lenne nyilatkozni, ha konkrétumként lehetne fogalmi meghatározásokban előadni, ha a tudat a közvetlen

hozzáférhetőségével bírna. És vannak is az emberi tudat történetének olyan korszakai, amelyekben a létezés tudatos birtoklásának pozíciójával hiteti magát, azonban ha ennek bármiféle realitása lenne, azt a tudatos kultúrát az embernek elhagyni soha többé oka nem lenne. Márpedig az ismert kultúrtörténetben a kultúrák jönnek és mennek. Tehát van itt valami létkonceptió, a létezés lét fölötti forrása, az egyedüli ok, ami miatt az ember a létezésre vállalkozik, holott ez nem tudatos, s ez idő szerint fogalmakkal nem megragadható, mégis van, hiszen az ember rendkívüli energiákat mozgósít saját létfenntartó tevékenysége létből való kiemelhetőségének bemutatására, legalább a benyomások, vagy az érzékeltetés szintjén.

Vegyünk itt egy példát, ha nem is a legegyszerűbb díszítő művészetből, hanem a világirodalom egyik legkomplexebb négy sorából.<sup>1</sup>

1. sor, diszpozíció:

*A semmi ágán ül szivem,*

A nemlétbe ágyazottan: – Vagyok-e egyáltalán?

2. sor, megnyilvánulás:

*kis teste hangtalan vacog,*

A nemlétbe ágyazottan: Érzem magam – itt a semmiben –, mégiscsak vagyok.

3. sor, realizáció:

*köréje gyűlnek szeliden*

A nemlétbe ágyazottan: Feltűnnek itt, a létezés peremén más – a létezéssel szemben nálam is tehetetlenebb – létezők, s íme, létezésemén ámulva körém rendeződnek.

4. sor, megigazulás:

*s nézik, nézik a csillagok.*

A nemlétbe ágyazottan: A centrumban, habár érinthetetlenül, a csillagok csodálatában valósággá válva, magasabb dimenzióba emelődik érthetetlen létezésem.

Mindazonáltal bocsánatot kérünk József Attilától, amiért konkrét fogalmakkal próbálunk utánamenni verse jelentésének. Egy valódi műalkotás nem váltható ki semmi mással, és egyetlen magyarázat sem érhet fel az alkotásig. Mentségünkre csupán annyi szolgál, hogy József Attila itt az ember saját létezéséhez fűzött koncepciójának kínzó dilemmáját tárja fel – lét és nemlét peremén.

– Lehet-e ilyen dilemmája egy gépnek?

– Lehet-e ilyen dilemmája a Mesterséges Intelligenciának?

– Lehet-e létezési koncepciója a Mesterséges Intelligenciának? Egyáltalán, miféle oka lehet a Mesterséges Intelligencia egy konkrét példányának a létezésben tartani önmagát? – Hacsak nem erre lett felprogramozva.

---

<sup>1</sup>József Attila: Reménytelenül

– A Mesterséges Intelligencia számos vonatkozásban túlteljesítheti az embert. Lehet gyorsabb, erősebb, logikusabb, találékonyabb, sok vonatkozásban még kreatívabb is, egy dologból azonban csupán azáltal kizáratik, hogy mesterséges: saját létezési koncepciója nem lehet. Annál is inkább, mert nekünk, akik létrehozuk a Mesterséges Intelligenciát, van ugyan létezési koncepciónk, de hogy konkrétan mi az, és nekünk honnan van, azt mi sem tudjuk. (Léteznek persze leegyszerűsítő magyarázatok, de azok nem képezik e gondolatmenet tárgyát.)

– Konkrétan tehát miféle köze lehet a Mesterséges Intelligenciának a művészetekhez?

Válasz: semmilyen. A Mesterséges Intelligenciának és a művészeteknek nem lehetséges közük egymáshoz. Sőt, ha Mesterséges Intelligencia bármilyen módon hozzányúl egy műalkotáshoz, az törvényszerűen leirtja azt a funkcióját, amittől az egyáltalán művészeti alkotásnak tekinthető. Konkrétan, leirtja róla az ember létezési koncepcióját.

Íme Van Gogh portréja a MI által átértelmezve:



Túlzásba esnénk talán, ha mindjárt a mester személyes drámájának hiányát kérnénk ezen a képen számon. Köze nincs hozzá, rendben. De egyáltalán, semmi valós emberi nem jelenik itt meg. Csak máshonnan ellesett motívumok meglepő találékonysággal integrált halmaza látható. A legmagasabb funkciója e tárgynak, amire az emberi kultúrán belül alkalmasnak nevezhető, az a legközönségesebb értelemben vett dekoráció. Dekorációként viszont kifejezetten zavaró ennek a kifejezéstelen, üres emberi alaknak a látszólagos realiztikussága.

Nézzünk egy másik próbálkozást:





Ez a kép az utasítás szerint Caravaggio stílusában készült. Azonban természetesen semmilyen stílusban sem készült. Mérhető jellemzők statisztikus előfordulásából kikevert látvány van itt, ami éppen ezért nem szól, és nem is szólhat semmiről. Van egy a kordivat szerint szépnek nevezhető, szabályos arc, ami mutat valamit egy apácához sztereotip módon hozzárendelendő átszellemültségből, de mivel ez is csak kivonatolt, szükségképpen teszi az arcot maszkszerűvé. Élettelen. A szemek jó helyen vannak, technikailag tökéletesek, de nem néznek. Semmi, de semmi nincs itt abból, amiért festő valaha is ecsetet ragadott.

Nézzünk egy kis romantikát:



Hagyjuk most a fizika törvényeivel nem összeegyeztethető hullámzást – jóllehet ez is a statisztikai alapon összevadászott motívumok elvtelen vegyítésének következménye. Azonban nincs dráma. Egy ilyen képben a várható dráma a természet erőinek kitett kiszolgáltatottság ábrázolása lehetne, azonban sem ez, sem más dráma nem jelenik meg. A hajó fedélzetén emberek ülnek – nem rémülten, nem feszülten, hanem csak vannak. Mondhatnánk, viselik sorsukat, ha lenne sorsuk. De sorsa egy embernek, és csakis egy élő embernek, kizárólag a létkonceptiójához képest lehet. Létkonceptió hiányában viszont törvényszerűen eltűnik a dráma. Maximum formális jegyek maradnak a képen, amelyek a sztereotípiákra hangolható elmékben gerjeszthetnek olyan benyomást, mintha itt bizonyos jelenségek jó minőségű utánezatán kívül bármiféle látnivaló lenne.

Lehet mentségeket keresni, hiszen egyelőre a Mesterséges Intelligencia első, nagyközönség számára hozzáférhetővé tett próbálkozásait van módunkban tesztelni. És nyilván rohamosan fejlődni fog a kis édes. Ugyanakkor, bár az általános mesterséges intelligenciához fűzött transzhumanista remények a materialista természettudomány tökéletes logikával felépített következményei, az így felrajzolódó evolúciós ív az általunk ismert *ember*-fogalmon kívülre vezet. Ők persze önmagukhoz konzekvensek, miután mindig is humán gépezetről – jobb esetben, mint Ray Kurzweil, spirituális gépről – beszéltek. S talán ők már azonosultak is annyira saját víziójukkal, hogy mint gépek, alkalmassá váltak saját gépeik alkotásainak fogyasztására. Mi még hiszünk benne, hogy az ő tudathorizontjukon túl van mód a gépek termékeit is emberi érintéssel a valós élet körébe vonni.